

*Худолій М. В.,
аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв*

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ДЕРЖАВНУ ПОЛІТИКУ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ

У статті визначено роль глобалізаційних процесів у державній політиці в галузі культури. На основі аналізу сучасних наукових досліджень розглянуто закономірності трансформації соціокультурної сфери, обумовленої новими об'єктивними чинниками, чільне місце з яких займає феномен глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, культурна політика, трансформація, мультикультуралізм, культурна уніфікація, культурна ідентичність, культурне різноманіття.

В статье определена роль глобализационных процессов в государственной политике в области культуры. На основе анализа современных научных исследований рассмотрены закономерности трансформации социокультурной сферы, обусловленной новыми объективными факторами, ведущее место среди которых занимает феномен глобализации.

Ключевые слова: глобализация, культурная политика, трансформация, мультикультуралізм, культурная унификация, культурная идентичность, культурное многообразие.

The article defines the role of globalization processes in state cultural policy. Based on analysis of contemporary scientific researches are considered patterns of social and cultural transformation sphere, caused by the new objective factors, prominent of which is the globalization phenomenon.

Key words: globalization, cultural policy, transformation, multiculturalism, cultural unification, cultural identity, cultural diversity.

Останні десятиліття минулого століття стали початком глибоких інтеграційних змін практично в усіх аспектах соціального буття. Процеси глобалізації призвели до якісно нового етапу розвитку економічної, політичної, соціальної та культурної суспільних сфер.

Масштаби і багатоаспектність цього процесу засвідчують, що людство вступило в нову добу свого розвитку. Глобалізація стала незмінною умовою людської діяльності наприкінці ХХ ст. [1; 34]. Її наслідки і перспективи розвитку дістають неоднозначну інтерпретацію, що відповідає докорінній суперечливості і непередбачуваності самого цього епохального явища [3; 27]. У зв'язку з цим з'являються принципово нові проблеми філософського змісту.

Глобалізація є особливою якістю міжкультурних і геополітичних відносин. Деякі з відмінних особливостей сучасної глобалізації тісно пов'язані зі змінами у структурі міжнародних відносин та диспозиції гегемонії, а також з трансформаційними процесами у деяких державах.

Під вплив глобалізаційних процесів потрапила також і політика держав у галузі культури, що складає вагомий частку у механізмі функціонування будь-якого сучасного суспільства. Це спричинює той факт, що звернення до проблеми аналізу глобалізації як чинника впливу на культурну політику становить важливий сегмент кола інтересів сучасного наукового пошуку.

Даною проблемою займаються науковці різних галузей знань: культурології, політології, соціології, філософії. Слід відзначити вагомий внесок у формування теоретико-методологічних засад і визначення окремих аспектів глобалізації низки досліджень українських та зарубіжних вчених. Зокрема, У. Бек у своїх дослідженнях пропонував політичні рішення проблеми глобалізації та розглядав перспективи світової спільноти. З. Бжезинський розглядав світову геополітичну ситуацію, моделюючи можливі варіанти поведінки країн і їхніх союзів у майбутньому. С. Хантінгтон описував політичну реальність наших днів, надаючи прогноз глобального розвитку всієї земної цивілізації. О. Чумаков висвітлював глобалізацію, з одного боку, як природно-історичний процес, а з іншого – як сферу взаємовідносин та протиборства різних сил і інтересів. І. Дзюба та А. Шендрік аналізували багатоаспектність процесу глобалізації та його суперечливий характер, позитивні й негативні наслідки, особливо у галузі культури. В. Федотова розглядає глобалізацію як характеристику нового процесу соціальної трансформації, що виступає завершенням процесу утворення всесвітніх зв'язків, вільної торгівлі та становлення всесвітньої історії. В. Шейко займався висвітленням ролі діалогу та полілогу культур у процесі цивілізаційної глобалізації. Віддаючи належне науковій і практичній значущості розглянутих наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених дослідженню глобалізації, слід, однак, зауважити, що дослідницькі інтереси науковців не торкалися аспекту впливу глобалізації на державну політику у галузі культури. Тому виникає потреба в комплексному дослідженні чинників впливу на культурну політику, чільне місце з яких займає глобалізація, звідки випливає наукова новизна даної теми дослідження. Отже, актуальність даної теми, її теоретичне і практичне значення та недостатня розробленість визначили науковий інтерес автора до дослідження.

У зв'язку з цим, метою даної статті є висвітлення феномену глобалізації як чинника впливу на державну політику у галузі культури.

У сучасному розумінні термін «глобалізація» виник у середині 80-х рр. ХХ ст. Багато науковців пов'язують його появу з ім'ям американського дослідника Теодора Левітта, який у статті «Глобалізація ринків» позначив ним економічну складову явища, а саме: злиття ринків окремих продуктів, які виробляються великими багатонаціональними корпораціями.

Етимологічно поняття глобалізація бере початок від латинського *globus*, що означає куля, земна куля, глобус. Від цього слова було утворено прикметник «глобальний», тобто такий, що має відношення до земної кулі – світовий, планетарний. Отже, саме поняття глобалізація (*globalization*), яке уперше було зафіксовано в англійській мові, передбачає перетворення певного явища на світове та таке, яке стосується всієї земної кулі.

У даний час існує декілька десятків дефініцій категорії. Поміж них цікавим є визначення глобалізації, яке дала ООН. Як зазначено у доповіді Генерального секретаря

ООН Кофі Анана щодо роботи організації від 31 серпня 1999 року, глобалізація – це загальний термін, що означає все більш складний комплекс транскордонних взаємодій між фізичними особами, підприємствами, інститутами та ринками, який проявляється у розширенні потоків товарів, технологій та фінансових коштів, у неухильному зростанні та посиленні впливу міжнародних інститутів громадянського суспільства, у глобальній діяльності транснаціональних корпорацій, у суттєвому розширенні масштабів транскордонних комунікаційних та інформаційних обмінів, перш за все, через Інтернет, у транскордонному переносі захворювань та екологічних наслідків та у все більшій взаємопов'язаності певних типів злочинної діяльності [13]. До прикладу підходів щодо розуміння поняття глобалізації, можна навести ще одне визначення російського науковця Олександра Чумакова у монографії «Глобалізація. Контури цілісного світу». У своїй роботі автор зазначає, що глобалізація – це процес універсалізації, становлення для всієї планети Земля структур, зв'язків та відносин у різних сферах суспільного життя. Він підкреслює, що глобалізація виступає також і як явище, і як феномен, коли вона сприймається як об'єктивна реальність, яка заявляє про себе замкнутістю глобального простору, єдиним світовим господарством, загальною екологічною взаємозалежністю, глобальними комунікаціями тощо, і яка у такій якості ніким не може бути проігнорована [9; 31].

Як більшість західних науковців, німецький дослідник У. Бек підтримує думку, що розширення світового ринку має наслідки для культурної сфери. Він доводить, що глобалізація економічної активності супроводжується хвилями трансформації у галузі культури, процесом, який називають культурною глобалізацією [1; 81].

Російський культуролог О. Шендрік зазначає, що глобалізація передбачає процес інтеграції та уніфікації у всесвітньому економічному, політичному та культурному полі. У процесі глобалізації виникає нова система виробництва, розповсюдження і споживання культурних цінностей [11; 60].

Підтверджуючи цю думку, І. Дзюба стверджує, що процес глобалізації у сучасному світі – складне і суперечливе явище, яке має неоднозначні як позитивні, так і негативні, навіть загрозливі, наслідки для всього людства. Позитивні інтегруючі тенденції ведуть до взаємодії різних культур, стандартизації, що полегшує культурний обмін, а негативні – до культурної уніфікації, ментального колоніалізму, споживацтва, примітивізації смаків і конформізму [3; 30–33].

У різноманітних визначеннях сутності глобалізації можна виокремити спільні риси цього процесу. Зокрема, російська дослідниця О. Устюгова зводить їх до наступного:

1) це об'єктивний природно-історичний процес, що характеризує внутрішні потреби розвитку сучасної цивілізації, який з найбільшою інтенсивністю проявився в останній чверті ХХ ст.;

2) це системний процес, що виявляється у примноженні і ускладненні соціальних зв'язків, дія якого призводить до наднаціональної і наддержавної інтеграції насамперед у сфері економіки, техніки і технології, інформації, політики, права, управління та виникненню у результаті цього якоїсь складної системи, що починає функціонувати як єдиний організм зі своїми структурами і інститутами;

3) під час цього процесу, зачіпаючи основи існування усього людства (соціуму і кожної окремої людини), виникають проблеми, вирішення яких неможливе локальними зусиллями (так звані глобальні проблеми);

4) розгортання процесу глобалізації у сучасній цивілізації впливає на життя суспільства (формування нових потреб, умов та форм комунікації, ціннісних орієнтацій, форм і способів самоідентифікації особистостей і соціальних груп), на спосіб життя і менталітет людей;

5) складаються особливі відносини між глобалізацією, як якісною характеристикою рівня розвитку сучасної цивілізації, і культурою. З одного боку, з'являються нові форми і способи функціонування культури, виникають передумови для змістовно-ціннісних змін всередині культури, а з іншого боку, культура активно реагує і сама починає впливати на цивілізаційний процес, що формується. У цьому взаємному впливі проявляються як позитивні чинники (оптимізують поступальний розвиток), так і негативні (деструктивні для обох сторін) [6; 25–26].

Разом з тим, більшість науковців визнають, що глобалізація є причиною багатьох трансформаційних процесів у сучасному суспільстві. Зокрема, А. Капуш наголошує, що процес глобалізації створює нестабільний світ, у якому трансформації охоплюють усі сфери суспільного та індивідуального життя. Поширення глобалізаційних процесів і новітніх інформаційних технологій у сучасному світі має універсальний характер і спонукає всі національні культури активно пристосуватися до цих процесів [4; 64].

Процес глобалізації, як і більшість трансформаційних процесів, носить неоднозначний характер. У. Бек, цитуючи одного із основоположників теорії культурної глобалізації Роланда Робертсона, зазначає, що сучасні роботи з теорії культури відкидають образ закритості окремих суспільств і відповідних культурних просторів та описують іманентний діалектичний процес культурної глобалізації, у якому одночасно можливі і відбуваються протилежні речі [1; 86]. За цих умов відповідного впливу зазнає увесь комплекс операційних принципів, адміністративно-фінансових видів діяльності та процедур, які забезпечують основу дій держави у галузі культури і є визначальними для формування та впровадження культурної політики.

З одного боку, глобалізація явно сприяє прискоренню процесу динаміки культури, а отже, і культурної політики на будь-якому рівні. Під її впливом зростають темпи виробництва, поширення і споживання культурних цінностей. Це призводить до збільшення обсягу інформації, одержаної індивідом, до розширення його кругозору, підвищення інтелектуального рівня. Завдяки новим інформаційним технологіям людина глобального суспільства одержує можливість ознайомитися з артефактами, які до цього були недоступні людям індустріального і постіндустріального суспільства. Обмеження фінансових ресурсів не давали можливості переважній більшості людей здійснювати пізнавальні закордонні поїздки у різноманітні країни, які є осередками значної частини надбань світової культурної спадщини. Віртуальні музеї, бібліотеки, картинні галереї, концертні зали, що існують у мережі Інтернет, надають можливість познайомитися з тим, що було створено генієм художників, архітекторів, композиторів, незалежно від того, у якій країні світу знаходяться створені ними шедеври. Для мільйонів читачів стали доступні сховища найбільших бібліотек світу, фондами яких протягом століть могло користуватися лише вузьке коло осіб [11; 71]. Глобалізація уніфікує й освітній аспект, відповідно до якого людина в умовах сучасності повинна мати якісну фахову освіту, вміти використовувати комп'ютерні технології, володіти іноземними мовами,

могти здійснювати процес комунікації з представниками інших культур, розуміти загальні тенденції розвитку сучасного суспільства, технології, мистецтва і науки.

Глобалізація посилила інтенсивність культурного обміну, розширила коло юридичних і матеріально-технічних можливостей реалізації права кожної людини брати участь у культурному житті суспільства. Процес глобалізації сприяє забезпеченню свободи творчості та доступу до культурних надбань кожного індивіда, від необхідності задоволення об'єктивних потреб учасників культурного обміну до умов формування культурної політики на міжнародному рівні. Глобалізація знімає обмеження міграції з країни в країну для видатних митців, багато з яких проводять за кордоном значно більше часу, ніж у себе на батьківщині. Результати творчості геніїв в умовах глобалізації перестають бути надбанням тієї чи іншої нації і стають надбанням усього людства.

Культурний обмін між народами стає невід'ємним атрибутом розвитку людського суспільства. Жодна, навіть наймогутніша з політичного та економічного погляду, держава не здатна задовольнити культурно-естетичні запити й потреби своїх громадян, не звертаючись до світового культурного спадку, духовного надбання інших країн і народів [10; 74].

Глобалізація сприяє культурній універсалізації. Процеси глобалізації створюють передумови для виходу культури за межі общинно-племінних і локально територіальних утворень. Завдяки новим інформаційним технологіям ідеї, символи, знання та вміння, накопичені тим чи іншим етносом, одержують поширення в інших культурних світах, сприяючи формуванню у представників інших націй і народів більш точного уявлення про те, що є таке та чи інша культура, яке місце вона займає поміж інших національних та етнічних культур. У той же час художні цінності людства є витвором національних культур, які надають своє неповторне й збагачувальне спільне бачення. Межі і способи розгортання процесів глобалізації, її наслідки, можливість адаптації до багатокультурної реальності чи, навпаки, адаптації багатокультурної реальності до глобалізації має безпосередній вплив на продукт світової скарбниці культури і формування культурної політики на міжнародному рівні.

Глобалізація також сприяє усвідомленню культурної нерівності між країнами. За рівнем освіти, технічним та інформаційним забезпеченням на душу населення, частоті відвідування культурних закладів, частіці коштів, що виділяються з бюджету на потреби культури тощо, економічно розвинені країни на порядок випереджають країни, що розвиваються. Трансформаційні умови, спричинені процесом глобалізації, впливають на прийняття рішень усіх гілок влади як на державному та місцевому, так і на міжнародному рівні.

Глобалізація руйнує культурні кордони, які формувалися тисячоліттями попередніх періодів в історії культур окремих народів. Деякі дослідники наголошують, що цим самим глобалізація загрожує збереженню культурної ідентичності та різноманіттю. Яскравими представниками лінії аналізу є З. Бжезинський і С. Хантінгтон [2, 8]. Глобалізація розглядається ними, головним чином, як зростання конфліктності у світі: світ стає ареною конфліктів культурно-етнічних цивілізацій. Економічний розвиток у процесі глобалізації змінює геополітичну карту, що має наслідком безліч нових конфліктів, головний з яких лежить на кордоні між західною та східною цивілізаціями.

У цьому підході велике значення надається проблемам розподілу ресурсів в умовах їх обмеженості, проблемам перерозподілу влади тощо. Багато прихильників цього напряму концентруються на аналізі виниклих геополітичних конфігурацій, що виникли: однополюсного світу, геополітичного трикутника, багатопольного світового порядку та ін.

Динаміка процесів глобалізації загострила проблему національно-культурної ідентичності, яка сьогодні перетворилася на одну з найважливіших проблем, що турбує не лише культурологів, але й соціологів і політологів в усьому світі. На сьогодні криза ідентичності прослідковується практично у всіх країнах. Підґрунтям цього виступає те, що глобалізація є руйнацією традиційного політичного порядку, який базується на принципах державного суверенітету та національно-культурної інтеграції. Дослідники виокремлюють стрімке ослаблення традиційних інструментів політичного управління і, як наслідок, вакуум влади. У результаті світ починає розвиватися сам по собі, «вислизаючи» від спроб його впорядкувати, направити і контролювати. Так, популярний у Німеччині соціолог У. Бек у межах своєї концепції «суспільства ризику» характеризує глобалізацію як процес деполітизації та дерегулювання світового співтовариства [1; 180–182]. В умовах руйнування сформованого політичного простору владу одержують абсолютно нові історичні актори, такі як транснаціональні корпорації, міжнародні та неурядові організації, інтереси і дії яких дуже часто не можуть бути поставлені під громадський контроль.

У процесі глобалізації зникає багатоманіття типів культурної взаємодії. З їх поглибленням і розширенням домінуючим типом взаємодії між різними культурними світами постає експансія, в процесі якої відбувається прогресуюче впровадження цінностей однієї культури у систему цінностей іншої.

Інтеграція різних держав, у тому числі України, у світовий культурний процес на принципах мультикультуралізму не сприяє розвитку національної культури, залишаючись офіційним курсом культурної політики держав-лідерів. У країнах, що розвиваються, простежується наявність недостатньо ефективних законодавчих та адміністративних механізмів, відсутність належної державної фінансової, юридичної та інформаційної підтримки національної культури. Як наслідок, поширюється явище культурної уніфікації за рахунок втрати національної культурної самобутності. Національна культура, її захист і збереження постають нині не лише як питання національної, а й «загально-планетарної безпеки» [5; 9]. Сьогодні жодна культура, нація, країна, соціальна група чи індивід не сприймаються як замкнуті чи самодостатні суспільні феномени. Їм усім властивий взаємозв'язок, взаємообумовленість і взаємовідношення. Ці складові, які на перший погляд забезпечують культурну взаємодію, в умовах сьогодення постають вкрай складними елементами у наслідку процесу глобалізації. А вирішення таких питань потребує формування та впровадження зваженої культурної політики. Глобалізація забезпечує інтеграцію народів та держав у єдиний культурний простір. Процеси глобалізації є причиною змін у найважливіших соціальних інститутах сучасної цивілізації: змінюється роль держави, демократії, цінності свободи, відбуваються порушення ціннісно-нормативної системи суспільства. Для створення і розвитку гармонійного мультикультуралізму у певному суспільстві, країні, регіоні перш за все

необхідна наявність свідомої державної політики та відповідних заходів, які одержать підтримку як від законодавчої, так і від виконавчої влади. Якщо державна політика не реалізовуватиметься, то усі дискусії про необхідність мультикультуралізму у поліетнічному суспільстві залишатимуться лише у просторі теоретичних рефлексій і досліджень для вузького кола науковців [4; 65].

Глобалізація загострює і виявляє особливі грані проблеми співвідношення європейської та американської культури, а також сукупності окремих культур решти частини світу, головним чином, країн, що розвиваються.

Глобальні трансформації світових культур вже не можуть розглядатися у відриві від політичного контексту. Уявлення про те, що культура – вища цінність, а збереження культури будь-якого народу – найважливіше завдання, що наявність множинності культур є передумовою подальшого прогресивного розвитку людства, протягом всіх післявоєнних десятиліть розглядалося як теоретична основа практичної діяльності міжнародних організацій гуманітарної спрямованості та курсу культурної політики кожної держави зокрема.

Отже, починаючи з економічної сфери, глобалізація поступово утверджується у культурних і політичних процесах. Змінність ситуації характеризує трансформаційність, що варто враховувати у глобалізаційному дискурсі [7; 46]. В цьому контексті трансформаційні процеси галузі культури під час своєї еволюції набувають суперечливого характеру. Очевидно, що глобалізація змінює не тільки ландшафт світової економіки і політики, але і якість життя людської спільноти та її культуру. Під поняттям глобалізації прихована ціла низка серйозних чинників, потенціал яких для культури лише починає розкриватися.

У дослідженнях глобалізації потрібно подолати однобічність наявних підходів і по можливості синтезувати сукупність способів і прийомів дослідження проблематики, пам'ятаючи про те, що глобалізація – результат цілого комплексу інноваційних чинників, що викликають фундаментальний цивілізаційний поворот в історії людства. Перед Україною, як частиною глобалізованого світу, постає практично весь спектр зазначених глобальних проблем та можливостей. Тому формування й управління культурною політикою на сучасному етапі розвитку людства повинно враховувати впливи глобалізаційних процесів на культуру і мистецтво. У зв'язку з чим різко зростає потреба у нових концепціях і нових теоретичних парадигмах, які допоможуть вирішити основні завдання культурної політики в умовах глобалізації.

Література:

- 1. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.*
- 2. Бжезинский З. Великая шахматная доска: Господство Америки и его геостратегические императивы / З. Бжезинский. – М. : Международные отношения, 1998. – 256 с.*
- 3. Дзюба І. Глобалізація і майбутнє культури / І. Дзюба // Культурологічна думка: Щорічник наук. праць. – 2009. – № 1. – С. 27–33.*
- 4. Капуш А. І. Мультикультуралізм у сучасному світі: культурологічна інтерпретація / А. І. Капуш // Культурологічна думка: Щорічник наук. праць. – 2011. – № 4. – С. 63–68.*
- 5. Людина і культура в умовах глобалізації : Зб. наук. ст. / Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди Нац. акад. наук України; Ред. кол.: В. С. Лук'янець, В. Г. Табачковський, В. І. Толстих. – К. :*

Парапан, 2003. – 400 с. **6.** Устюгова Е. Н. Глобализация и культура / Е. Н. Устюгова // Глобализация и культура: аналитический подход. Сборник научных материалов. – СПб. : Янус, 2003. – С. 25–47. **7.** Федотова В. Г. Меняющийся мир и глобализация / В. Г. Федотова // Знание. Понимание. Умение. – 2005. – № 1. – С. 44–55. **8.** Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М. : АСТ, 2005. – 603 с. **9.** Чумаков А. Н. Глобализация. Контуры целостного мира : монография / А. Н. Чумаков. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 432 с. **10.** Шейко В. Культура та глобалізація: компаративістський аналіз / В. Шейко // Культурологічна думка: Щорічник наук. праць. – 2009. – № 1. – С. 73–80. **11.** Шендрік А. И. Глобализация в системе культурологических координат (начало) / А. И. Шендрік // Знание. Понимание. Умение. – 2004. – № 1. – С. 59–71. **12.** Шендрік А. И. Глобализация в системе культурологических координат (окончание) / А. И. Шендрік // Знание. Понимание. Умение. – 2005. – № 1. – С. 56–68. **13.** Доклад Генерального секретаря Организации Объединенных Наций о работе Организации на 54 Сессии Генеральной Ассамблеи. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/246/61/PDF/N9924661.pdf?OpenElement>